

2021

ZPRÁVA O CELOSVĚTOVÉM MONITORINGU VZDĚLÁVÁNÍ

STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPA,
KAVKAZ A STŘEDNÍ ASIE

Inkluze a vzdělávání: VŠICHNI ZNAMENÁ VŠICHNI

SHRNUTÍ

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Global
Education
Monitoring
Report

Network of Education Policy Centers

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

Inkluze ve vzdělávání, tedy závazek zakotvený v cíli udržitelného rozvoje (SDG) 4, je proces sestávající z opatření, která podporují rozmanitost, budují pocit sounáležitosti a jsou zakořeněna v přesvědčení, že každý člověk má hodnotu a potenciál. Vzdělávací systémy musí reagovat na potřeby všech žáků a rozmanitost žáků považovat za zdroj, nikoli za problém. Poskytování vysoce kvalitního inkluzivního vzdělávání souvisí se sociální inkluzí.

Klíčová sdělení

Oblasti střední a východní Evropy, Kavkazu a Střední Asie dosáhly pokroku směrem k přístupu k inkluzivnímu vzdělávání zaměřenému na práva.

- Za posledních 20 let se úroveň vzdělání, která již patří k nejvyšším na světě, rychle zlepšovala. Poměr dětí, které nechodí do školy, poklesl o polovinu.
- Dva ze tří vzdělávacích systémů přijaly definici inkluze, která zmiňuje několik marginalizovaných skupin.
- Země upouštějí od lékařského modelu. Procento dětí se zdravotním postižením ve speciálních školách pokleslo ze 78 % ve školním roce 2005/2006 na 53 % ve školním roce 2015/2016. Procento dětí v pobytových zařízeních za stejné období kleslo o 30 %.
- Školy rozšiřují své podpůrné systémy a zvyšují jejich flexibilitu. Z 30 přezkoumaných vzdělávacích systémů nabízí 23 poradenství a mentoring, 22 pomoc s učením a 21 podporu specialistů a terapeutů.

Avšak posun k inkluzi není ani zdaleka hotový.

- Mnoho zemí v regionu se dosud nezbavilo historicky zakořeněného segregovaného vzdělávání, které bylo kdysi nesprávně považováno za efektivní řešení. Celkově je ve střední a východní Evropě každý třetí student se speciálními potřebami i nadále zařazen do speciální školy.
- V Gruzii, Kyrgyzstánu a Mongolsku je podíl mládeže se zdravotním postižením na mimoškolní populaci dvakrát vyšší než podíl na školní populaci.
- V 15 z 30 vzdělávacích systémů závisí přijetí do školy na lékařsko-psychologickém posouzení a dalších výběrových postupech.
- To, co je považováno za inkluzivní pedagogiku, by bylo možné lékařsky označit spíše za zaměření na zdravotní postižení. V Bělorusku používají integrované třídy dvojí osnovy: standardní osnovy pro všeobecné vzdělávání a jiné pro speciální vzdělávání; společná výuka je omezena na několik málo předmětů.

- Pouze každý druhý učitel v tomto regionu se cítí připraven učit v prostředí se schopnostmi na různých úrovních a každý třetí v multikulturním prostředí. Stárnutí učitelů zvyšuje naléhavost této potřeby.
- Je třeba více zapojit studenty i rodiče. Pouze Moldavská republika uvedla, že jsou studenti zapojeni do sestavování učebních osnov. Hlasy studentů jsou při sestavování politiky zohledňovány jen zřídka.

Přetrvávají jiné formy segregace a diskriminace, které brání inkluzi.

- Zhruba 60 % romské, ašalské a egyptské mládeže na Balkáně nechodí na střední školu. U členů těchto skupin je také neúměrně častěji diagnostikováno mentální postižení. Na Slovensku tvořili Romové v roce 2018 42 % osob ve speciálních školách.
- V Mongolsku dokončí střední školu 94 % nejbohatších, ale pouze 37 % těch nejchudších.
- Turecko, které má nejvyšší počet uprchlíků na světě, přijalo do svých veřejných škol více než 600 000 Syřanů, ale 37 % syrských uprchlíků stále zůstává mimo školu.
- V 22 z 30 vzdělávacích systémů existují samostatné školy nebo třídy pro jazykové menšiny. Toto paralelní opatření často působí proti inkluzi.
- Rovnost žen a mužů ve vzdělávání se stala velmi rozporuplným tématem. V několika zemích tradiční pohled na jednotlivá pohlaví posiluje genderové stereotypy.
- Pouze 7 z 23 zemí má politiky nebo akční plány, které výslovně řeší a zakazují školní šikanu na základě sexuální orientace a genderové identity.
- Během pandemie onemocnění COVID-19 poskytlo 76 % z 23 zemí podporu žákům se zdravotním postižením (např. znakový jazyk v online vzdělávacích programech) a 52 % z nich nabídlo flexibilní a vzdělávací platformy, na kterých žáci postupují vlastním tempem.
- Méně jich podporovalo přístup k infrastruktuře v odlehlých oblastech (43 %), sestavilo učební materiály pro mluvčí menšinových jazyků nebo poskytlo dodatečnou podporu nemajetným domácnostem (38 %).

Doporučení

Se vstupem regionu do posledního desetiletí s opatřeními k dosažení cíle SDG 4 zohledňuje těchto 10 doporučení hluboké kořeny překážek a příležitosti, které přináší široká škála otázek týkajících se inkluze.

- 1 Rozšiřte chápání inkluzivního vzdělávání: Mělo by zahrnovat všechny žáky – a všichni znamená všichni.**

Inkluzivní vzdělávání by mělo být pro všechny žáky. Zatímco většina vzdělávacích systémů v regionu přijala za své definice inkluze, které uznávají různé marginalizované skupiny, nikoli pouze žáky se speciálními vzdělávacími potřebami nebo zdravotním postižením, i tento rozšířený rozsah by měl být považován za pouhý krok k tomu, aby se nakonec upustilo od jakékoli formy kategorické nebo skupinové definice nebo identifikace žáků. Zásadní bude jednoznačnost terminologie na všech úrovních implementace.
- 2 Do středu pozornosti dejte žáky: Inkluze není pouhým výsledkem, je to především proces a zkušenost.**

Studenti mohou mít pocit, že jsou v učebních materiálech zastoupeni nedostatečně nebo stereotypně. Přesto se však nepodílejí na sestavování učebních osnov. Kromě studentských rad v některých zemích existuje jen málo důkazů o tom, že by bylo hlasům studentů nasloucháno nebo že by byly dokonce vyslyšeny. Ve snaze o zajišťování kvalitního vzdělávání je nutné brát v úvahu názory všech. Právo na dobré fyzické a duševní zdraví, štěstí, bezpečí a spojení s ostatními je stejně důležité jako právo na učení. Klíčová je pozitivní atmosféra ve třídě, kde učitelé uznávají a podporují úsilí studentů. Pocit příslušnosti ke škole a skupině vrstevníků je zásadní, a to zejména u zranitelných dětí, u nichž je vyšší riziko vyloučení.
- 3 Zapojte se do smysluplné diskuze s komunitami a rodiči: Inkluzi nelze prosadit shora.**

Klíčovou překážkou inkluze do vzdělávání je nedostatek víry v to, že je to možné a žádoucí. Rodiče, opatrovníci, rodiny a komunity mohou mít diskriminační postoje k pohlaví, zdravotnímu postižení, etnickému původu nebo náboženství, které maří nebo zcela ruší úsilí o provedení reformy inkluzivního vzdělávání. Rodiče zranitelných dětí je mohou naopak odhlašovat z běžných škol, pokud mají pocit, že tyto školy nezohledňují potřeby jejich dětí. Vlády by při sestavování politiky měly dát rodičům a komunitám prostor k vyjádření jejich preferencí. Rodiče musí mít také hlas při rozhodování na základě lékařských a psychologických hodnocení; musí být k dispozici inkluzivní alternativy.
- 4 Vytvořte prostor pro nevládní činitele, kteří by mohli poukázat na mezery a zaplnit je: Zajistěte, aby usilovali o dosažení stejného cíle inkluze.**

Pokud jde o právo na inkluzivní vzdělávání, zásadní roli obhájce a hlídacího psa hraje organizovaná činnost občanské společnosti. Informační kampaně pomáhají otočit veřejné mínění ve prospěch inkluze. Vlády by měly vytvořit podmínky umožňující nevládním organizacím monitorovat plnění vládních závazků a postavit se za osoby vyloučené ze vzdělávání. Jelikož nevládní organizace také vyplňují mezery v poskytování služeb, ať už na základě smlouvy nebo z vlastní iniciativy, musí vlády zajistit vedení a vést s nevládními organizacemi dialog, aby tak zajistily, že tyto služby povedou k inkluzi, budou vyhovovat standardům, nebudou zbytečně opakovat to, co dělají jiní poskytovatelé, ani nebudou soutěžit o omezené prostředky. Místo toho by měly být udržitelné, zakotvené v národních strategiích, plánech a politikách a sladěné s nimi.
- 5 Zajistěte spolupráci napříč ministerstvy, sektory a úrovněmi: Inkluze ve vzdělávání není nic jiného než podmnožina sociální inkluze.**

Partnerství je klíčovým slovem vládních snah o dosažení inkluze. Ministerstva, která sdílejí správní odpovědnost za inkluzivní vzdělávání, musí spolupracovat při zjišťování potřeb, výměně informací a sestavování programů. Mezirezortní spolupráce při vypracování, provádění a koordinaci politiky je v regionu běžná. Je však třeba zlepšit sdílení údajů, aby se tak podpořila raná péče a zmírnil dopad počátečních nepříznivých podmínek na postup ve škole a učení. K zajištění inkluze je nutná vertikální spolupráce mezi ústředními a místními orgány. Pro dosažení úspěšné praxe v inkluzivním vzdělávání jsou zásadní koordinovaná opatření k zajištění kvality.
- 6 Sdílejte odborné znalosti a zdroje: To je jediný způsob, jak zajistit přechod k inkluzi.**

V mnoha ohledech je dosažení inkluze výzvou v oblasti řízení. Lidské a materiální zdroje k řešení rozmanitosti jsou z důvodů historicky segregovaných opatření koncentrovány na pár místech a jsou rozdělovány nerovnoměrně. K jejich flexibilnímu přerozdělení jsou zapotřebí mechanismy a pobídky, aby bylo zajištěno, že odborné znalosti podporují přechod běžných škol k inkluzi. Nezbytné jsou také změny mechanismů financování. Financování samostatného speciálního vzdělávání v kombinaci s formálními rozhodnutími sociálních a lékařských služeb vede ke strategickému chování rodičů, škol i místních úřadů, které usilují o získání zdrojů. Země by měly přidělovat finanční prostředky na základě skutečné potřeby podpůrných služeb ve školách nebo u místních orgánů.

7 Uplatňujte univerzální design: Zajistěte, aby inkluzivní systémy vedly každého studenta k dosažení jeho potenciálu.

Jednoduchý, ale silný koncept univerzálního designu je ve vzdělávání spojován s designem přístupných školních budov pro žáky se zdravotním postižením. Byl rozšířen tak, aby popisoval flexibilní prostředí k učení. Dosud nebyl plně využit obrovský potenciál asistenčních technologií pro žáky se zdravotním postižením. Avšak základní myšlenka flexibility pro překonání překážek v interakcích mezi žáky a systémy se netýká pouze formy, ale také obsahu. Všichni studenti by se měli učit podle stejných flexibilních, relevantních a přístupných učebních osnov. Je třeba překonat výzvy vyplývající z toho, jak učebnice odrážejí rovnost žen a mužů nebo etnickou identitu. Přizpůsobené hodnocení by mělo žákům pomoci prokázat jejich pokrok a zároveň zvýšit příležitosti pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

8 Připravujte, podporujte a motivujte učitele a podpůrný personál: Všichni by měli být připraveni učit všechny studenty.

Učitelé potřebují školení v oblasti inkluze, a to nikoli jako školení na specializované téma, ale jako základní součást jejich počátečního a dalšího vzdělávání, aby se tak zabránilo dlouhodobě zakořeněnému pohledu na některé studenty jako nedostatečné a neschopné se učit. K získání pedagogických licencí a certifikátů nejsou vždy vyžadovány kompetence související s inkluzí. Ředitelé škol by měli být připraveni komunikovat a vštěpovat školní etos inkluze. Pomocný personál často chybí a věnuje se jiným věcem než podpoře učitelů a studentů. Asistenti pedagogů by neměli nést výlučnou odpovědnost za žáky, což je praxe, která může přispívat k jejich segregaci.

9 Údaje o inkluzi a pro její účely shromažďujte pozorně a s respektem: Vyhněte se označení, které stigmatizuje.

Zaměření úsilí v oblasti shromažďování údajů na identifikované skupiny pomáhá zviditelnit znevýhodněné osoby. Může však také děti redukovat na pouhá označení, která se pak stávají realitou. Snaha o získání podrobných či robustních dat nesmí mít přednost před zajištěním, aby nedošlo k poškození žádného žáka. Ne všechny děti, které čelí překážkám v oblasti inkluze, patří do identifikovatelné nebo uznávané skupiny, zatímco jiné patří do více než do jedné skupiny. Informační systémy pro řízení vzdělávání by měly zahrnovat vstupy, procesy, výstupy a výsledky u všech studentů a pro vícero použití, nikoli jen pro alokaci zdrojů. Monitorování zkušeností studentů s inkluzí by se mělo stát součástí rámce pro zajištění kvality a odpovědnost. Metodologie monitoringu by měla být inkluzivní.

10 Učte se od kolegů: Posun k inkluzi není snadný.

Inkluze ve vzdělávání představuje odklon od diskriminace. Nelze diktovat tempo ani konkrétní cestu tohoto přechodu. Každá společnost může jít jinou cestou. Hodně se však dá naučit ze sdílení zkušeností na všech úrovních prostřednictvím sítí učitelů a vzdělávacích komunit nebo národních, regionálních a globálních platforem. Příležitosti pro politický dialog je nutné využívat k tomu, aby vzdělávací systémy více oceňovaly rozmanitost jako něco, co by se mělo oslavovat.

© UNESCO, 2021

První vydání

V roce 2021 publikovali:

Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
Síť center vzdělávací politiky
a Evropská agentura pro speciální
a inkluzivní vzdělávání

Překlad: Paspартu Multilingual Translation Services

Grafický design: Blossom

Rozvržení: Blossom

Sazba: UNESCO

Úvodní fotografie: UNICEF/UNI42671/

Roger LeMoyné

Tato zkrácená verze
regionální zprávy pro střední
a východní Evropu, Kavkaz
a Střední Asii pro rok 2021 a
všechny související materiály jsou k dispozici
ke stažení zde:
Bit.ly/Eurasia2021inclusion

Tato publikace je k dispozici ve
verzi s otevřeným přístupem na základě
Uvedte původ – Zachovejte licenci 3.0
mezinárodní organizace (CC-BY-SA3.0 IGO) (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>).

Použitím obsahu této publikace
se uživatelé zavazují k dodržování
podmínek užívání Úložiště UNESCO
s otevřeným přístupem.

Stávající licence se vztahuje výhradně
na textový obsah publikace.
Předchozí souhlas s používáním jakéhokoli
materiálu, který není jasně označen
za materiál patřící organizaci UNESCO,
si vyžádejte na adrese:
publication.copyright@unesco.org.